
KÖNYVEKRŐL

ÁGH ATTILA

A hiányzó tudomány

Galló Béla: *A túlélés tudománya.*

Helikon Kiadó, 2000. 186 o.

A nemzetközi viszonyok elmélete Magyarországon mindig mostohagyerek volt, mert mindig túl közel volt valamilyen hatalmassághoz, vagy a külpolitika intézményrendszeréhez, vagy a befolyásos sajtóbeli elemzésekhez. A kilencvenes években kitágult ez a világ, megjelent egy sor érdekes elemzés, de a nemzetközi viszonyok elmélete hiányzó tudomány maradt az ebben a diszciplínában megszokott és elvárt átfogó összegzés értelmében. Galló Béla könyve idehaza az első sikeres kísérlet arra, hogy az aktuális problémákra – mint a globalizáció és az európai integráció – való figyelemfelhívással a tankönyvek világa és a diszciplináris összegzés közötti széles területen megpróbálja a műfaji áttörést. A könyv címe talán túlságosan is az aktuális kérdésekre való figyelemfelhívást tükrözi, míg alcíme – A nemzetközi politikai viszonyok vételkedő elméletei – inkább a tankönyvet igénylőket csábítja és így eleget tesz a vonzó cím iránti kiadói igénynek éppúgy, mint a szárazabb és pontosabb tudományos műfaji meghatározásnak is.

A nemzetközi viszonyok elméletének számos belső, endemikus problémája van, mindenekelőtt az, hogy a nemzetközi szinten nemhogy valamiféle állam, hanem maga a politikai szféra is igen nehezen azonosítható, viszont nemzetközileg a politika sokkal közvetlenebbül összefonódik a gazdasági, jogi és kulturális problematikával, mint a nemzeti szinten. A nemzetközi viszonyok elmélete tehát reménytelenül interdiszciplináris, bár Nyugaton többnyire a politikatudományi tanszékeken honos, szakértői és oktatói mégis nagyon széles körből verbuválódnak. A könyv alcíme szerencsére pontatlan, mert a szerző nemcsak

a nemzetközi politikai viszonyokat vizsgálja, hanem azok egész komplex problematikáját, hiszen nem is lehetne a globalizációt vagy az európai integrációt másképp elemezni. Ám a lehatárolás igénye is érthető, mert ha nem is idehaza, de nemzetközileg e két nagy téma áttekintése már jóval túljutott azon, hogy diszciplináris fegyelem nélkül kezelni lehessen. Galló az interdiszciplináris bonyodalmakat pedig úgy próbálja meg kezelni, hogy először a politológia, majd a szociológia nézőpontjából fut neki az áttekintésnek, s végül a gazdasági-történeti aspektus kifejtésével zárja azt.

A végső kérdés a nemzetközi viszonyok elméletében az, hogy a világrendszeret tekintjük-e kiindulópontnak vagy a nemzetállamot. Galló nagy empátiával leírja a világrendszer-szemléletet mint paradigmaváltást, de nem tagadja szimpátiáját a nemzetállami paradigma iránt sem. Végső válasza, miszerint a nemzetállam és a világrendszer viszonyában inkább ciklikusságot kell látni, mint az egyik vagy a másik oldaláról való meghatározást, voltaképpen akár elfogadható lenne, s abban is igaza van a szerzőnek, hogy „Napjaink egyik legmélyebb elméleti s persze gyakorlati kérdése ez”. Az igazi probléma azonban ott kezdődik, hogy akárcsak a világrendszernek, a nemzetállamnak is vannak történelmi típusai, amelyek nem is bizonyos, hogy egy-egy közös fogalom alá összevonhatók. Ami Wallerstein elméletét híressé tette, az a 16. századi, legkorábbi világrendszer döntő hatásának bemutatása volt a legkorábbi európai nemzetállamok kialakulására. Ez a modell bizonyosan nem vihető át a 21. századba a globalizáció és a legfejlettebb nemzetállamok viszonyára. Már csak azért sem, mert éppenséggel napjainkra derült ki, hogy a fejlett nemzetállamok győztek a globalizáció felett, vagy még pontosabban, a globalizáció mindenhatósága nem volt egyéb, mint a legfejlettebb nemzetállamok – főleg az Egyesült Államok – szabadpiaci ideológiája, amelyhez hasonlókat az angolok próbáltak eladni a 19. században.

Nyilvánvaló, hogy a globalizáció eddigi története két nagyobb korszakra tagozódik. Erről már számos mű íródott, a legutóbb a Colin Hay és David Marsh szerkesztésében megjelent *Demystifying Globalization* (Macmillan, 2000) című munka. A globalizáció kezdeti szakaszát manapság általában a nyolcvanas évek végére teszik, és a megelőző évtizedeket csak felvezetőszakasznak tekintik. Ez az első szakasz pedig az agresszív monetarista globalizáció időszaka, amelyben a tőkepiacok globalizációja került előtérbe a világméretűben kialakult informatikai rendszerek segítségével. Ekkor alakult ki a globalizációnak egyfelől a „spillover”-re, az egyik szférából a másikba való átöröklésre épített felfogása, amely végül is állítólag homogenizálja az egész világot. Jóllehet a szerző jogosan igen kritikusan kezeli a globalizációt és – főleg a vesztesek, a Dél oldaláról – széleskörűen bemutatja annak ellentmondásait,

de a könyvében mégsem jelzi, hogy ez a korai globalizáció a maga hamis ideológiájával lényegében már meghaladottá vált.

A globalizáció új szakaszának markáns jelzése azért is fontos lenne, mert a korai globalizáció diadalútjának megtorpanása, netán csődje éppen a szerző által központilag vizsgált világrendszer és nemzetállam kérdéskörében hozott döntő fordulatot. A kilencvenes évek második felében még a globális monetáris intézmények is éles fordulatot hajtottak végre, ahogy ez a Világbank évi világjelentéseiben is megmutatkozik. Így az 1997-es, majd az 1999–2000-es World Development Report nagyon egyértelműen kimondja, hogy a globalizáció folyamata nem jelentékteleníti el a nemzetállamokat mint döntéshozatali centrumokat, sőt éppen tőlük függ, hogy az adott ország a globalizáció nyertesei és vesztesei közé tartozik-e. Ezzel a világrendszer és az állami egységek viszonyában is nyilvánvaló fordulat állt be, hiszen a korai, amerikanizált és monetarizált globalizáció első rohama a fejlett nemzetállamok ellen sikertelenül végződött. Kár, hogy a szerző nem reagál erre a globalizáció menetében bekövetkezett fordulatra, amelynek legmarkánsabb megfogalmazását mint a washingtoni konszenzus csődjének kimondását a *The State in a Changing World* (1997) című Világbank-jelentéshez kötik. Hasonlóképpen, az elméleti összegezés szempontjából nagy jelentősége lenne a „policy determines politics” és a „politics matters” vitáinak, amelyben az első álláspont hívei azt állítják, hogy a globalizált szakpolitikák automatikusan meghatározzák magát a politikát, ezért a nemzetállamoknak nincs alternatívájuk, döntéshozatali mozgásterük, míg a másodiké azt mondják ki, hogy a politika számít, azaz a politika önálló döntéshozatali mozgástérrel rendelkezik és nem redukálható a szakpolitikai automatizmusokra. Ráadásul ez a lényegi elméleti kérdés elvezet a globális kormányzás problémájához is, hiszen rendkívüli diszharmonia jött létre a globális ügyek fejlettsége és globális szinten való eldönthetősége között. Eppen ezért merül fel a kérdés, hogy ezek a globális kérdések policy szinten eldönthetőek-e, vagy van-e olyan globális érdek, amely politikai tényezőként megjelentetve korrigálja a gazdaság vagy más szférák önmozgását, nevezetesen az Észak–Dél viszonyában vagy más problémakörben.

Az Európai Unió megszerveződésének és bővülésének az egyik nagy mozgatóereje éppen a globális versengés, így az EU témájának tárgyalása egy, a nemzetközi viszonyokat tárgyaló, átfogó munkában a globalizáció témakörébe beilleszthető, illetve abból levezethető. E kérdés tárgyalásának nehézségét az adja, hogy e tekintetben korántsem beszélhetünk hiánygazdaságról, hanem sokkal inkább szakirodalmi túltermelésről. Az EU kutatása „túlfejlett” témává tette azt nálunk, és ezért arányosan nem is építhető bele a nemzetközi viszonyok elméletébe. Erről a szerző nem tehet, de a következő munkák készítőinek el kell

gondolkodniuk azon, hogyan lehet egy olyan markáns összefoglalást csinálni az EU témaköréről, amely arányosan illeszkedik az elmélet egészébe, és mégis megválaszol az EU mibenlétének sajátos kérdésére is.

Végezetül a globalizáció közismerten felerősíti a regionalizációt is. A regionalizáció persze különböző szinteken létezik, az EU szerveződése maga is egy regionális válasz, de kisebb intenzitással valami hasonló játszódik le más kontinentális nagyrégiókban is. Ám még ennél is izgalmasabb az Európán belüli régiók kérdése, ami azért is fontos, mert Galló Béla helyesen az átfogó elméletét egy konkrét régió, a Mediterráneum bemutatásával illusztrálja. Nem néz azonban szembe két nehéz elméleti problémával. Először is azzal, hogy az európai régiók létezése egyrészt evidens, másrészt nagy elméleti viták dúlnak arról, hogy mennyire definiálhatók, azaz konkrét, kemény tényekkel mennyire megállapítható az összetartozásuk egy adott területi egységen belül. Másrészt azzal, hogy az Európai Unión belül nyilvánvaló ugyan a regionális érdek, mondjuk Északon és Délen, de az egy teljesen más probléma, hogy ezt sikerül-e az EU-n belül megszervezni és hatékonyan képviselni. Számos elemzés született ugyanis az utóbbi években, amelyek szerint ezek a regionális szerveződések lényegében kudarcot vallottak, mert a közös regionális érdekek mellett olyan sok volt az érdeellentét is. Ez a kérdéskör számunkra azért is fontos, mert látnunk kell Közép-Európa jövődő regionális képviselőit és korráit is az Európai Unión belül.

Minden könyv persze számos kérdést nyit meg, és azok bizonyos részét szükségképpen megválaszolatlanul hagyja. Galló Béla könyvében is találunk ilyen nyitva hagyott kérdéseket, de ez a könyv előnye közé tartozik, mert vitára serkent. Galló munkája alapos és átfogó értékelés a nemzetközi viszonyok elméletéről, és ebben a tekintetben hazánkban kétségtelenül út-törő munka.